

יעל פרנק

בעיה

סדנאות האמנים, תל אביב

2018

מצחיק עד כדי דמעות: על הדהודי המוות ביצירתה של יעל פרנק

תערוכת היחיד של יעל פרנק, בעיה, מנסחת אקספוזיציה חריפה למה שקרוי "בעיית המוות" – לעובדת החידלון המרחפת מעלינו כל ימי חיינו, האירוע הגורלי ביותר והוודאי היחידי בחיי אנוש. המוות, לאחר שחולן ונוטרל מכל מימד רוחני, טקסי ומטאפיזי, נעשה בחברות המודרניות לטאבו שאין לעסוק בו, אירוע פרטי שאין לו מקום במרחב הציבורי. אך הוא מגיח שוב ושוב במטען התרבותי שלנו, בפאתוס הנצחי של ייצוגי הדת כמו באינוונטר החזותי של התרבות הפופולרית, באין-אונים האקזיסטנציאליסטי של תיאטרון האבסורד ובתחושת אובדן העצמי בתרבות הדיגיטלית. פרנק, המגישה בתערוכה מופע סטירי אנטי-הרואי על הבעיה חסרת הפיתרון הזו, מבקשת דווקא להישיר מבט אל חוסר המשמעות הזה, לקרוע מעל המוות את צעיפי השכול והפאתוס שעוד נותרו לו כתוצר של פוליטיזציה, להפוך אותו לבדיחה שחוקה וטורדנית. היא מצליבה בין מקורות השראה הבאים ממגוון של עולמות, למין האיקונוגרפיה הנוצרית, מחזותיהם של ברכט ובקט ועד תוכניות ריאליטי ואירוח וסרטים מצוירים, מתיכה 'נמוך' ו'גבוה' לכדי מצג אבסורדי בניסיון לפענח את תופעת המוות ואת הדהודיה בתוך התרבות שאנו חיים בה.

בדומה לעבודות קודמות שלה, גם בבסיס התערוכה הנוכחית של פרנק אסטרטגיה המשמשת בהומור ככלי להתנגדות ולערעור על מוסכמות. ההומור מאפשר לחשוף את מנגנוני הכוח, אינטרסים פוליטיים, היררכיות של ידע והבניות היסטוריה עם שהוא חותר תחתם – "לפנצ'ר" אותם ולרוקן מהאוויר, לפרוע אותם מסמכותם ולהעמיד מודלים חדשים המציעים חלופה לאמונות הרווחות באקלים התרבותי-לאומי-כלכלי. בפורקן הקתרטי שלו, ההומור מאפשר לסלק את המימד התעמולתי

של ביטויים פוליטיים ואידיאולוגיים בהחצנה של תכנים שאין לדון בהם, המוגנים בדרך כלל בחותם של סמכות והילה של קדושה.

שלוש העבודות שבתערוכה מוליכות את הצופים בתוך סביבה סוריאליסטית רב-מוקדית, מסצנה אבסורדית לאחרת, בהתאם למערך ארכיטקטוני סדור המכתיב את הליכתם בחלל. שלוש ה'תמונות' הללו פורשות מרחב מורבידי ופרודי כאחד, שבו חפצים דוממים מתעוררים לחיים וישויות שחזרו מן המוות שבות לאכלס מרחבים שגורים של היומיום. בכניסה לחלל, כמין פרולוג, מקדמת את הבאים עבודת הווידאו עצוב, סרט דל-אמצעים בנוסח המוכר של סרטי רוחות רפאים, על האיננוטר הקולנועי המזוהה אתנו של תופעות על-טבעיות ואפקטים זולים.

המשתתפים בסרט, חבורה הלבושה כרוחות רפאים, יושבים או עומדים ללא ניע בתוך סט פרוביזורי למראה האמור לדמות סלון ביתי או חדר המתנה. הרכב המשתתפים משתנה מרגע לרגע, כאשר אחדים נוספים לסצנה או נשמטים ממנה, הגם שהם שומרים כל העת על ארשת דוממת, כאילו בהתמתנה לקראת צילום קבוצתי. בהתאם לקלישאה החבוטה ביותר של הז'אנר, הבדים שהם עוטים מנוקבים באזור העיניים, כדמויות סטריאוטיפיות של רוחות רפאים שכאילו נדגמו מסרט מצויר או נשף מסכות. ואולם, בניגוד למוסכמה המקובלת של הסדין הלבן האמור לדמות רוח רפאים, כאן הבד מודפס בתצלום של מגוון חדרי המתנה. מצלמתה של פרנק משוטטת בתוך הסצנה, נעה בתנועת זום-אין וזום-אאוט מהחלל הממשי של הסצנה אל זה המודפס על הבדים, עד שהרוחות מתמזגות עם חלל הפנים המקיף אותן, כאילו "עטו" את האדריכלות לגופן. פרנק, הגורמת לישויות להופיע ולהיעלם מן הפריים באמצעות תכסיס קולנועי פשוט מאין כמוהו, מייצרת דיסאוריינטציה מרחבית המשעה את המציאות הממשית לטובת סביבה על-טבעית מתעתעת. זו מקנה לרוחות סגולה טרנס-גשמית המתקיימת בתוך שכבת מציאות אלטרנטיבית – כישויות לימינליות המגלמות היעדר טורד לצד נוכחות מעיקה השבה לרדוף את חללי היומיום.

הלאה משם, מעברו השני של מסדרון המוביל אותנו לחלל המרכזי של התערוכה, מוצב מערך פיסולי מכמיר-לב ועם זאת מינימליסטי למראה, שעתו האחרונה של הארון א., המורכב כל-כולו מארונות זכוכית מדגם "DETOLF" של איקאה. פרנק השתמשה במודל הבסיסי והעבירה אותו

שורה של מניפולציות – פירוק, כיפוף, חיתוך והלחמה מחדש – כדי לבנות ממנו סצנה מלאת פאתוס ברגע השיא שלה, של בני משפחה וחברים המקיפים את יקיר לבם בשעתו האחרונה – קומפוזיציה רבת-משתתפים השואבת את השראתה מסצנת ה-Dormition (תמונת האשכבה למריה הבתולה) באיקונוגרפיה של הנצרות המזרחית.

אצל פרנק, היסוד האנתרופומורפי המופרך שבמיצב שעתו האחרונה של הארון א. מוליד רגע קומי המרוקן את הסצנה מן הפאתוס הקדוש שלה. לא זו בלבד שנעשית כאן האנשה של אובייקט תעשייתי שגור מאין כמוהו על מנת לייצג בני משפחה ברגע טעון של כאב ואבל, אלא שההאנשה הזו מכוונת אל סימבול דתי בעל קידוד אוניברסלי כבד-משמעות.

בעיה, עבודת הווידאו הנושאת את שם התערוכה, מבוססת גם היא על הנפשה של חפצים דוממים, מעין מופע חבובות מעולם המתים. העבודה, שנוצר בטכניקת סטופ-משון, מנפשה שלושה דגמי לסתות המונחות על גבי ארונית זכוכית בחנות למוצרים דנטליים. שלושת הדגמים מוקרנים בהגדלת-ענק, כמשקיפים מגבוהה על המערך הפיסולי הנפרס במפלס מתחתיהם. כשלישייה של אורקלים אפלוליים המלווים בקולם הרם והסמכותי את התערוכה כולה, הם דוברים טקסט פומפוזי נבוב, רצף של קלישאות שכאילו נגזרו והולחמו מאינספור מקורות קיימים. הטקסט שהושם בפיהם נסב על "בעיה" חברתית-פוליטית כלשהי שאין נוקבים בשמה, תוך שימוש ברטוריקה חלולה המיועדת לעורר אכפתיות בשומע ולקרוא אותו לפעולה. למרות הטון ההחלטי הבלתי-מתפשר, זהו טקסט מעגלי המצביע על האבסורדיות האינהרנטית שבו.

הגם שהן עומדות בזכות עצמן, שתי העבודות משלימות זו את זו: שעתו האחרונה של הארון א. פונה לרגש, ובעיה, על הטון האינטלקטואלי שלה, פונה לרגשי ההיגיון ולשכל. החלל שנפרש בין השתיים הוא אם כן מרחב פרשני המותיר בידי הצופה את החירות להכריע מה הוליד את מה: האם המשבר הפוליטי שמתארות הלסתות הוא זה שהוליד את הטרגדיה החד-פעמית של המערך הפיסולי, או שמא להיפך, הקידוד המיתי האוניברסאלי של הסיטואציה רווית הפאתוס נמצא בשורש ההשתלשלות הבלתי נגמרת של המשברים הומניים המאפיינים את תולדות האנושות? כך או כך, למרות ההצגה הסטירית, השתיים נותנות תוקף לנרטיב הנמסר בהן, אבסורדי ככל שיהיה.